

NOORTE OSALUSE SUURENDAMINE

Oskused, pädevused ja osalus:

noorte digitaalne kodakondsus Eesti poliitikat kujundavates dokumentides

Katrin Tiidenberg
Nikolai Ostashow

Sissejuhatus

Eesti aruteluruumis, eriti muidugi poliitilistes ja pedagoogilistes keskusteludes, on viimased paarkümmend aastat rohkesti tähelepanu pööratud Eesti elanike digipädevustele ning peamiselt noorte Eestimaalaste madalaks peetavale kodanikuaktiivsusele ja poliitilisele osalusele. Kuna teadus- ja rakendusuringutest^{1 2 3 4 5} teame, et digitehnoloogiad ja veebipõhine eneseväljendus on (noorte) poliitilise osaluse, kaasatuse ja kodanikuks olemise kogemuste oluline osa, on mõistlik küsida kas ja kuidas käsitlevad seda põimitust Eesti poliitikat kujundavad ja arengusuundi seadvad dokumendid. Mida ütleb end digimekana esitleda armastav Eesti oma riiklikes arengu- ja tegevuskavades digikodanikuks kasvamise kohta? Kas ja mil määral käsitletakse digipädevusi just kodanikuaktiivsuse ja poliitilise osaluse kontekstis? Milliseid oskusi inimesed riigi meelest täisväärtuslikuks kodanikuks olemiseks vajavad ning kas need oskused võimaldavad ka tegelikult osaleda andmestavas, platvormistavas, nutiseadmerikkas ühiskonnas? Aruanne toetub paljuski rahvusvahelise teadusprojekti Digigen⁶ jaoks läbiviidud poliitikadokumentide analüüsil⁷ ning Eesti-keskne ja eestikeelne raport on kirjutatud projekti Noorte Osaluse Suurendamine raames. Raport keskendub sellele, millisena kirjeldatakse ja kuidas raamistatakse tekstides digitehnoloogiate / interneti kasutuse ja kodanikuaktiivsuse / poliitilise osaluse puutepunkti, ehk digitaalset kodakondsust⁸.

¹ Karatzogianni, A., Tiidenberg, K. & Parsanoglou, D. (2022). Multimodal research: Youth becoming digital citizens. (DigiGen-working paper series No 7). DOI: 10.5281/zenodo.6382187,

² Karatzogianni, A., Tiidenberg, K., Parsanoglou, D., Lepik, K.S., Raig, M., Suitslepp, M.L., Matthews, J., Symeonaki, M., Kazani, A., & Pnevmatikaki, M. (2021). Online Political Behaviour and ideological Production by Young People: A Comparative Study of ICT and Civic Participation in Estonia, Greece and the United Kingdom. (DigiGen - working paper series No. 4). doi: 10.6084/m9.figshare.14535156

³ Allaste, Airi-Alina (2021). Kuidas osalevad noored veebi vahendusel? blogi.harno.ee/wp-content/uploads/2021/09/Kuidas-osalevad-noored-veebi-vahendusel.pdf

⁴ Allaste, A.-A. ja Cairns, D. (2021) Digital participation and digital divides in former socialist country. *Young People's Participation: Revisiting Youth and Equalities*. Bruselius-Jensen, M., Tisdall, K. ja Pitti, I. (toim.). Bristol: Policy Press, lk 99–117.

⁵ Boulianne, S., & Theocharis, Y. (2020). Young People, Digital Media, and Engagement: A Meta-Analysis of Research. *Social Science Computer Review*, 38(2), 111–127.

⁶ digigen.eu

⁷ Karatzogianni, A., Tiidenberg, K., Parsanoglou, D., Olabode, S., Ostahow, N. (2022). Digital citizenship policy analysis (Estonia, Greece and the UK) <https://digigen.eu/results/digital-citizenship-policy-analysis-estonia-greece-and-the-uk/>

⁸ Karatzogianni jt. 2022 working paper

Mõisted

digipädevus – Euroopa Liidu tasandil defineeritakse digipädevuseks osksused, mis on vajalikud IKT kriitikavõimeliseks ning enesekindlaks kasutamiseks töö, vaba aja, õppimise ning suhtluse kontekstis. Eesti põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades loetletakse digipädevustena järgmiseid oskusi: leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

digitaalne kodakondsus – digitaalset kodakondsust mõtestatakse mitmeti, kuid siinses aruandes teeme seda läbi kuulumise, kaasatuse ja kaitse. Digitaalne kodakondsus tähendab, et inimene kasutab digitehnoloogiat turvaliselt ja tõhusalt selleks, et aktiivselt ühiskonnas osaleda⁹. Mõtestame seega digitaalset kodakondsust digitehnoloogia ja interneti kasutamisenä kodanikuaktiivsuse ja poliitilise osaluse eesmärgil. See on oluline ära märkida, kuna Eestis räägitakse vahest digikodanikest ka siis, kui kõneldakse inimestest, kel on Eesti e-residentsus või lihtsalt riiklike e-teenuste kasutajatest.

digitaalne kaasatus - digitaalne kaasatus on Eesti Hariduse arengukavas 2035 määratletud kui "juurdepääs digiteenustele ning digiteenuste kasutamist soodustavad osksused ja hoiakud."

veebipõhine kodanikuaktiivsus ja poliitiline osalus – internet ja sotsiaalmeedia on põimitud noorte poliitilise osaluse repertuaaridesse¹⁰. Täna näitavad uuringud, et isegi näiliselt mittepoliitilised veebitegevused (meemide jagamine, kommenteerimine) võivad viia poliitilisenä toimiva osaluseni ning kujundada poliitilisi vaateid¹¹, kuna veebis leiavad inimesed endaga sarnaselt mõtlevad kaaslased, kellega koos luuakse n.ö sümboolsed ressursid (nt poliitikakriitiliste meemide loomise oskus, mobiliseeriva TikTok video tegemise oskus jne),¹² mis poliitiliseks osaluseks vajalikud. Veebipõhist

⁹ eTwinning. (2016). Digitaalsete kodanike kasvatamine (lk 11).

https://www.etwinning.net/downloads/book2016/ET_eTwinningBook.pdf

¹⁰ Tiidenberg, K. (2021). „Neil on õigus, aga nad ei tohiks olla nii sõjakad.“ End poliitiliselt mitteaktiivseks pidavate Eesti noorte seisukohad sotsiaalmeedia ja poliitilise osaluse/passiivsuse seoste kohta.“

<https://blogi.harno.ee/wp-content/uploads/2021/09/Neil-on-o-CC%83igus-aga-nad-ei-tohiks-olla-nii-so-CC%83jakad.pdf>

¹¹Jenkins H, Shresthova S, Gamber-Thompson L, (2016) By Any Media Necessary: The New Youth Activism. New York: NYU Press. And Tiidenberg, K., Hendry, N.A., Abidin, C. (2021). Tumblr. Polity Press.

¹² Literat, I., & Kligler-Vilenchik, N. (2019). Youth collective political expression on social media: The role of affordances and memetic dimensions for voicing political views. *New Media and Society*, 21(9), 1988–2009. <https://doi.org/10.1177/1461444819837571>

poliitilist osalust pärsib inimeste vähene enesekindlus oma eneseväljendusliku võimekuse osas ning platvormide sisuhaldus (ja sellest johtuv ebaviisakas aruteluruum)¹³.

Meetod ja andmed

Analüüsiks kogusime poliitikadokumente kahes etapis:

1. Esmalt võttis esimene autor ühendust kontaktisikutega Haridus- ja Teadusministeeriumis, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis, Kultuuriministeeriumis, Haridus- ja Noorsooametis ning Riigikantseleis, kelle abiga koostasime loetelu analüüsi väärivatest dokumentidest. Selline lähenemine õigustas end, kuna nii oli võimalik kaasata ka alles väljatöötamisel olevaid dokumente ja arengukavasid, mille eelnõud on avalikustatud. Lisaks aitasid avaliku sektori spetsialistide kommentaarid analüüsitavaid poliitikadokumente kontekstualiseerida.
2. Seejärel viis teine autor läbi täiendavad veebiotsingud ja tugines oma kogemustele õpetajana ja VABAMU töötajana, tuues kontekstualiseerivate andmete sekka ka nt. kolmanda sektori poolt koostatud dokumente.

Dokumentide analüüs kulges kolmes etapis: esmalt lähilugemine, seejärel temaatiline kodeerimine digitaalsete oskuste, digipädevuste, kodakondsuse, kodanikupädevuste, kodanikuoskuste, kodanikuaktiivsuse, poliitilise osaluse ja nende seoste alusel, ning seejärel diskursuseanalüüs (Gee, 2011). Analüüsist eendus kolm temaatilist diskursust:

- "digitaalne kodakondsus on IKT-oskused "
- "digitaalne kodakondsus on digipädevused"
- ja piiratud ulatuses ka "digitaalne kodakondsus on veebipõhine ja tehnoloogiast vahendatud kodanikuaktiivsus ja poliitiline osalus."

¹³ Kalmus, V; Siibak, A. (2020). Eesti noored virtuaalses arvamusruumis. Sooväli-Sepping, H. (Toim.) Eesti inimarengu aruanne 2019/2020 (220–229). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

Analüüsitud dokumendid:

Eesti 2035

Digiühiskonna arengukava 2030

Ekspertühmade tulevikuvisionid ja ettepanekud Eesti haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021-2035

Eesti inimarengu aruanne 2019/2020

Põhikooli riiklik õppekava

Gümnaasiumi riiklik õppekava

Haridusministeeriumi lisa digipädevuste rakendamise kohta kõikides õppekavades

Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035

Noortevaldkonna arengukava 2021- 2035

Haridus- ja Noorsooameti veebileht digipädevuste kohta (digipadevus.ee)

Avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2020-2022

Sidus Eesti 2021 -2030

Eesti elukestva õppe strateegia 2020

IKT-oskused ja digipädevused kui digitaalne kodakondsus

Eesti poliitikaloomedokumentides kasutatakse läbivalt mõisteid *digipädevused* ja *digioskused*. Digipädevuste mõiste ilmus kohalikku keskustellu esmakordselt 2014. aastal, kui Eesti lisas Euroopa Parlamendi soovitusel ning Euroopa Nõukogu 2013. aastal välja antud digipädevuste raamistikku järgides digipädevused riiklike õppekavade üldpädevuste loetellu.

Praeguse põlvkonna poliitika dokumentides (nt Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 ja Digiühiskonna arengukava 2030) on järelevalvevaldkonnad rangemalt jaotatud, kusjuures kõik, mis on seotud oskuste ja pädevustega, sh digipädevused, jääb Haridus- ja Teadusministeeriumi ja selle asutuste pädevusse (välja arvatud avaliku sektori töötajate digioskused ja -pädevused, mida käsitletakse Digiühiskonna arengukavas ning digikultuuripädevused, mida käsitletakse hetkel Eesti Kultuuriministeeriumi poolt koostatavas digikultuuri arengukavas).

Eesti riiklikes õppekavades, haridust ja digiühiskonda puudutavates riiklikes arengukavades ning valitsuse üldises arenguraamistikus "Eesti 2035"¹⁴ käsitletakse digitehnoloogiaga seonduvat peamiselt IKT-oskuste, digipädevuste ning vähemal määral meediapädevuse ja digitaalse kaasatuse kaudu. Digitehnoloogiat kujutatakse vahendina, mille abil avalikud teenused muutuvad paremaks, kiiremaks, odavamaks ja laiemalt kättesaadavamaks. Selles diskursuses eeldatakse, et paremad IKT-oskused, laiaulatuslikum digiteerimine ja tõhusamad ning kodanikkonna poolt usaldusväärseks peetavad riiklikud digiteenused toovad riigi kodanikele ja elanikele lähemale, seejuures nii Eestis kui ka välismaal. Samuti eendub tekstidest eeldus, et laialdaselt kasutusse võetud riiklikud digiteenused toovad kaasa suurema võrdsuse ühiskonnas.

Digipädevused on Haridusvaldkonna arengukavas 2021-2035¹⁵ ja põhikooli¹⁶ ja gümnaasiumi¹⁷ riiklikes õppekavades määratletud võtmepädevusena. Samas ei seostata digipädevusi riiklikus õppekavas konkreetsete õppeainetega, pigem on nägemus selline, et need pädevused tuleks saavutada õppeainete üleselt ja läbivate teemade kaudu. Gümnaasiumi õppekava lisa 5¹⁸ (Sotsiaalne, mh ühiskonnaõpetus) ei loo seoseid digipädevuste ja kodanikupädevuste vahele. Ka keskkoolis tuleks digipädevused saavutada erinevate läbivate teemade kaudu. 2016. aastal andis Haridus- ja Teadusministeerium soovitusel, kuidas digipädevusi õppeainetesse integreerida. On selge, et see,

¹⁴ Eesti 2035, <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia/materjalid>

¹⁵ Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035. [https://www.](https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitavad_vv_eng.pdf)

[hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitavad_vv_eng.pdf](https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitavad_vv_eng.pdf)

¹⁶ Põhikooli riiklik õppekava <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001>

¹⁷ Gümnaasiumi riiklik õppekava <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>

¹⁸ Vabariigi Valitsuse 6. jaanuari 2011. A määrus nr 2 „Gümnaasiumi riiklik õppekava” Lisa 5

https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1290/8201/4021/2m_lisa5.pdf#

kuidas läbivaid teemasid õpetatakse, on koolide lõikes väga erinev, mistõttu sõltub digipädevuste sisu ja õppijate poolt omandamise tase suuresti individuaalsete õpetajate huvidest, võimetest ja improviseerimisvõimest.

Seda kitsaskohta püütakse kompenseerida iga-aastase meediapädevuste nädala abil, mida koordineerib Haridus- ja Teadusministeerium. Tutvustamiseks õppekavaüleseid pädevusi ja mudeldamiseks nende õpetamist aineülestes teemade kaudu igal kooliastmel, toob meediapädevuste nädal kokku erinevad vabaühendused ja algatused ning tutvustab ajakohaseid aktiivõppe materjale ja vahendeid. Meediapädevused on määratletud kui oskused, teadmised ja hoiakud, mis aitavad eri kanalites esitatud teavet kriitiliselt analüüsida ja seda adekvaatselt hinnata. Kuid Haridus- ja Teadusministeeriumi veebileht¹⁹ laiendab seda määratlust veelgi, sidudes meediapädevuse retooriliselt kujunemisega inimeseks, kes "tajub adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda" ja "tunnetab ühiskondlikke eetikanorme ja oskab seda järgides ise sisu luua." Lõpuks mainitakse veebilehel selgesõnaliselt ka infosõda ja infokorraldust, märkides, et meediapädevus on oluline riikliku julgeoleku ja demokraatia säilitamiseks. Lisaks on Haridus- ja Noorsooamet loonud üksikasjaliku veebisaidi digipädevuste kohta²⁰, mis toimib digipädevuste õpetamise alase teabe ja õppevahendite platvormina ning eristab õppijate ja õpetajate digipädevusi. Õppija jaoks koosneb digipädevuste nimekiri oskustest viies valdkonnas: info- ja andmekirjaoskus; suhtlus ja koostöö digitaalkeskkonnas; digisisu loomine; digiturvalisus ning probleemilahendus. Igaüks neist on jaotatud mitmeks edasiseks alampädevuseks. Koostöö ja suhtlemise pädevuse alampädevus 2.3 (kodanikuaktiivsus digitaalkeskkonnas)²¹ kirjeldab tehnilisi oskusi ja riiklike/institutsionaalsete digiteenuste kasutamist, väites näiteks, et: „õppija kasutab kodanikuna kooli, kohaliku omavalitsuse, riigi ja ettevõtete digiteenuseid (sh e-päevikut, õpiahaldussüsteemi, riigiportaali, raamatukogu- ja pangateenuseid).“ Siiski tuuakse lisaks sisse ka kodanikupädevused, kuid neid analüüsime aruande järgmises osas. Õpetajate digipädevused on jagatud kuude kategooriasse, millest igaühel on samuti oma alampädevused. Need kuus on (1) kutsealane areng ja kaasatus; (2) digiõppevara; (3) õpetamine ja õppimine; (4) hindamine; (5) õppijate võimestamine ja (6) õppijate digipädevuste arendamine (selle pädevuse alampädevused koosnevad õpilaste digipädevustest). Otseseid viiteid digitaalsele kodakondsusele või kodanikupädevustele ei ole.

¹⁹ <https://www.hm.ee/et/tegevused/meediapadevus>

²⁰ [digipadevus.ee](https://www.digipadevus.ee)

²¹ <https://digipadevus.ee/oppija-digipadevusmodel/>

Alates 2018. aastast on Haridus- ja Noorsooametil koolide jaoks digikiirendi²² programm, kus õpetajatele ja kooli juhtkonnale pakutakse koolitusi, konsultatsioone, olemasolevate oskuste kaardistamist ja tehnoloogia kasutamise sihipärast arendamist, et tõhustada digitehnoloogiate kasutamist koolis. Aastatel 2018-2021 osales digiinkubaatoris 71 kooli.

Lisaks rõhutas digipädevuste tähtsust ka Eesti elukestva õppe strateegia 2020²³, mille neljas punkt oli „digipööre elukestvas õppes,“ ent selles arengukava punktis on fookus digitaristu arendamisel õppekeskkondades, digiõppevara kasutamisel, digipädevuste hindamismudeli loomisel ning õppeprotsessis kaasaegse digitehnoloogia rakendamisel „otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, (et) parandada kogu elanikkonna digioskusi ning tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.“²⁴

Digiühiskonna arengukavas 2030²⁵ räägitakse digipädevustest IT-spetsialistide, andmetöötlaste ja küberturvalisuse kontekstis; tavakodanike osas viidatakse dokumendis hariduse arengustrateegiale 2021-2035, väites, et „digiühiskonda saab arendada ainult siis, kui inimestel on oskused, mis toetavad IKT-teenuste kasutamist ja tarbimist,“²⁶ tõstes esile eelkõige kogu elanikkonna digipädevuste ja digitaalse turvalisuse arendamise, digitaalsete kutseoskuste arendamise ning IKT-spetsialistide arvu suurendamise vajadust.

Eesti Kultuuriministeeriumi Sidus Eesti 2021-2030 strateegia²⁷ ei keskendu ei digipädevustele ega digitaalsele kodakondsusele. Seejuures kritiseeriti dokumendi vähest tähelepanu digitaalsele osalusele ja kaasatusele ka selle strateegia esitlusel riigikogus. Sidus Eesti 2021-2030 strateegias nähakse digitehnoloogiat teatud teenuste, nt eesti keele kursuste pakkumise vahendina, viisina lahendada ligipääsuprobleeme. Välismaal elavast Eesti diasporaast rääkides mainitakse põgusalt ka veebikogukondi. Omajagu tähelepanu pööratakse riikliku kodanikuregistri ajakohastamisele ja täpsemaks muutmisele, mida peetakse paremate teenuste pakkumise eelduseks. Niisiis on ka Sidus Eesti 2021-2030 lähenemine digitaristule, digipädevustele ja kodakondsusele peamiselt riiklike e-teenuste keskne.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi Digiühiskond 2030 strateegias on lisaks tavapärastele kasutusele võetud mõned uudismõisted - digivägi, digikratt, nutiküla. Visiooniretoorilises *startup* keeles kirjutatud strateegias keskendutakse tehnoloogiliste edusammude jaoks vajalike tingimuste loomisele nii era- kui avalike teenuste (nt 5g-internet) arenguks ja levikuks. Tehnoloogiline areng ja

²² <https://harno.ee/digikiirendi>

²³ Eesti elukestva õppe strateegia 2020 <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>

²⁴ Viide 22, lk 5

²⁵ Majandus ja Kommunikatsiooniministeerium. (2022). Eesti digiühiskonna arengukava 2030. <https://www.mkm.ee/et/eesmargid-tegevused/infouhiskond/digiuhiskonna-arengukava-2030>

²⁶ Viide 24 lk 52

²⁷ Sidusa Eesti arengukava 2021-2030, <https://www.kul.ee/siduseesti2030>

e-teenused seostatakse majandusliku võimestumise ja arenguga. Eeldus on, et tehnoloogirikkad ja turvalised avaliku sektori teenused, andmepõhine juhtimine, kiire internetiühendus jms lahendused muudavad Eesti „digivägevaks“ riigiks; Eestist saab rahvusvaheliselt tuntud tõmbekeskus digitaalsete nomaadide ja e-residentide jaoks. Digipädevustest räägitakse digitaalsete kutseoskustena, mille arendamist peetakse oluliseks igas haridustasemel. Dokument keskendub paljuski taristule, kuid käsitleb lisaks siiski paljusid olulisi küsimusi, nagu kodanike suhtlemine riigiga, andmete omandiõigus ja läbipaistvus. Dokument loob tänuväärset selgesõnalise seose majandusliku arengu ja suurema võrdsuse tagamise vahele, väites, et kihistumise vältimiseks peab ülikiire internet olema kättesaadav kõikjal. Ebavõrdsusest räägib digilõhede ja juurdepääsu keeles ka Eesti 2035, kus kirjutatakse nii: "pidevalt areneva ja ulatuslikumalt leviva tehnoloogia tõttu on oluline valmistada inimesi ette tehnoloogiate kasutamiseks ning parandada inimeste digipädevust. Eestis ei kasuta 17–74aastaste seas internetti ligi 100 000 inimest, kellest enamik on vanemaealised, väiksema sissetuleku ja/või madalama haridustasemega."²⁸

Niisiis raamistatakse digipädevused arengukavades ja strateegiadokumentides sageli tehniliste-, ja kutseoskustena (enamasti kombinatsioonina tehnilistest IKT-oskustest, teabe- ja meediakirjaoskustest ning vähemal määral interaktiivsetest ja loomingulistest oskustest) keskendudes riiklike digiteenuste kasutamisele ning selleks vajalikule internetiühendusele. Mitmest strateegiast kumab läbi vaikumisi eeldus, et kodanikuaktiivses seisneb riigi võimaluses suhelda kodanikega, ning kodanike suutlikkuses kasutada riiklikke digiteenuseid. Vähemal määral seostatakse digipädevusi teiste üldpädevustega ja veelgi harvem konkreetselt digitaalse kodakondsusega, ehkki mõned, enamasti üldsõnaliseks jäävad viited on. Näiteks mainitakse Eesti 2035 strateegias, et toetatakse noorte aktiivset kodanikuosalust. Haridus- ja Teadusministeeriumi dokumentides on digipädevused kõige enam liigendatud ja neid mainitakse koos teiste üldpädevustega ning digivahendite kasutamise oskus ühiskondlikuks eluks on mingil määral kajastatud.

²⁸ Viide 13 lk 9

Digitaalne kodanikuaktiivsus ja veebipõhine poliitiline osalus kui digitaalne kodakondsus

Vaid üksikutes poliitikadokumentides kajastatakse digipädevusi ja digitehnoloogia kasutust ühiskondlikus elus osalemise lahutamatu osana. Ka siis kui sellised seosed luuakse, on need pigem ära märkivad kui digitaalset kodakondsust eesmärgi või süstemaatilist tähelepanu vajava valdkonnana positsioneerivad. Alljärgnevas toome ära mõned momendid eesti poliitikat kujundavas diskursuses, kus on (kaudseid) viited digitaalsele kodakondsusele.

2012. aastal liitus Eesti rahvusvahelise avatud valitsemise partnerluskokkuleppega (praegu 78 riiki), mis muuhulgas lubas "suurendada valitsusasutuste koosloomelise poliitikakujundamise võimekust."²⁹ Kaasav, osaluspõhine poliitikakujundamine on lülitatud ka Eesti 2035 arenguraamistikku, selle nimel korraldatakse muuhulgas näiteks noorte "arvamusrännakuid." 2021. aastal osales arvamusrännakul üle 1000 noore 25 koolist ja keskenduti noorte ettepanekutele ja ideedele transpordi, jäätmete ja energeetika teemal³⁰.

Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud „Ekspertühmade tulevikuvisionid ja ettepanekud Eesti haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021-2035“ on teadlaste poolt koostatud riiklike strateegiate visioonidokument³¹, mis läheneb digioskustele terviklikult, rääkides digioskustest ja -elust kui tänapäeva inimese eksistentsi ja heaolu olulisest osast. Analüüs toetub OECD visioonidokumentile "Future Education and Skills 2030"³² ja suhtub Eesti hetkeolukorda suhteliselt kriitiliselt. Väidetakse, et praegune haridus ei valmista inimesi ette toimima pädevate tarbijate, töötajate või ettevõtjatena tehisintellektihedas keskkonnas ja andmemajanduse kontekstis. „Teadmist praktikast lahutav ning tehnoloogiat ja nn kõvu teadusi kunstilisele eneseväljendusele, humanitaariale ja sotsiaaliale vastandav haridus- ja teaduspoliitika ei toeta piisavalt loovust, kujutlusvõimet, sotsiaalset vastutust ja empaatiat ega soosi seega ka üldpädevuste arengu toetamist. See takistab Eesti arenguhüpet uute tehnoloogiate ökoloogilisi, psühholoogilisi, eetilisi ja sotsiaalseid aspekte hindavasse digimajandusse. Inimlikke aspekte alahindava tehnoloogia võidukäik võib kaasa tuua sotsiaalsete lõhede süvenemist, sotsiaalset surutist ja vaimseid häireid.“³³ Dokument on kolmeosaline, pakkudes „väärtuste ja vastutuse visiooni“, „heaolu ja sidususe visiooni“, ning „konkurentsivõime visiooni“. Heaolu ja sidususe visioonis räägitakse muuhulgas võimestavast haridusest, kus tuuakse välja vajadus arendada kõigi õppijate multimeedia kasutamise oskust,

²⁹ Uus avatud valitsemise tegevuskava keskendub koosloomele, 01.10.2020.

<https://riigikantselei.ee/uudised/uus-avatud-valitsemise-tegevuskava-keskendub-koosloomele>, lk puudub.

³⁰ <https://www.valitsus.ee/noorte-arvamusrannak>

³¹ Sutrop, M., Loogma, K., Lauristin, M., Eamets, R. (2019). Ekspertühmade tulevikuvisionid ja ettepanekud Eesti haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021-2035.

https://www.hm.ee/sites/default/files/tark_ja_tegus_kogumik_a4_veebi.pdf

³² <https://www.oecd.org/education/2030-project/>

³³ Viide 30, lk 69

digitaalsete kultuurivormide tundmist, mõtestada ümber digipädevused kui sellised ning kahandada digilõhesid mh haridusasutuste digitaristu nüüdisajastamise kaudu. Konkurentsivõime visioonis tuuakse suurte üleilmsete muutuste alapeatükis välja, et „teadmistepõhine ühiskond vajab kriitilisemat ja teadlikumat internetikasutajat ning tehnoloogiliselt oskuslikku kodanikku. Lisaks formaalharidusele pakub digipädevuse ja teadlikkuse arendamiseks ideaalselt sobivaid viise mitteformaalne õpe. Tehnoloogiline areng loob ühiskonnale uusi võimalusi ainult juhul, kui inimesed on digipädevad.“³⁴

Mõned viited digitaalsele kodakondsusele on ka Haridus- ja Noorsooameti digipädevuste veebileheküljel, mis koostöö ja suhtlemise alampädevuses 2.3 (kodanikuaktiivsus digitaalkeskkonnas) seostab selgesõnaliselt digi- ja kodanikupädevused, lisades tehniliste oskuste mõõtmele just kodanikuaktiivsuse ning poliitilise osaluse mõõtme. Veebileht kirjutab nii: „õppija kasutab sobivaid digitehnoloogiaid (nt ühismeediat, ajaveebi, videot) oma algatuste kajastamiseks ja teiste kaasamiseks ning teiste algatustes osalemiseks.“³⁵ Majandus-, ja Kommunikatsiooniministeeriumi Digiühiskond 2030 strateegia mainib samuti digitehnoloogia ja digipädevuste mõju kodanikuosalusele ja -kultuurile: „nutikate lahendustega saame omavahel üha enam seotuks ja lõimunuks, üle eri lõhedest ja vajadusel toetada igaüht talle vajalikul moel. Anname osa riigi ja kogukonna käekäiku, oleme just nimelt ÜHISKond.“³⁶

Noortevaldkonna arengukavas 2021–2035 mainitakse digipädevusi paralleelselt teiste ühiskonnas edukaks toimetulekuks oluliste elementidega. Peatükis "Osalemine" väidetakse, et kõik noori käsitlevad poliitikadokumendid ja tegevused peavad toetama noorte ja noorteorganisatsioonide aktiivset osalemist ja panustamist neid puudutavatesse poliitikavaldkondadesse ja tegevustesse, pöörates erilist tähelepanu muutustele, mis mõjutavad digitaalset kommunikatsiooni ja demokraatlikku kodanikuosalust³⁷. Siiski ei käsitleta dokumendis poliitilist esindatust, tegevust ega isegi noorsootööd digikeskkondades; see on vastuolus noorte tegelike elu- ja suhtluskogemustega, mis on nukker arvestades, et strateegia on seotud Euroopa noortestrategiaga (EU Youth Strategy) ja Euroopa noorte eesmärkidega (EU Youth Goals), milles digitaalsele kodakondsusele läbivalt tähelepanu pööratakse.

³⁴ Viide 30, lk 119

³⁵ <https://digipadevus.ee/oppija-digipadevusmudel/>

³⁶ Viide 24 Lk 10

³⁷ Noortevaldkonna arengukava 2021 – 2035, <https://www.hm.ee/et/noortekava-2035> lk 23

Kelle digipädevused? Millised digitaalsed kodanikud?

Viimaks võib nentida, et poliitikat kujundavates dokumentides esineb viiteid keelepõhistele (ja seega etnilistele) ja vanuseliste (noored vs. vanad, ka konkreetsemate vanuserühmade kaupa) erisustele, samuti majanduslikule kihistumisele. Digipädevusi ja digitaalset kaasatust seostatakse seega mingil määral ühiskonnas valitsevate ebavõrdsustega, peamiselt läbi digilõhede retoorika, mis keskendub juurdepääsule (kiire internet, kaasaegne taristu) ja tehnilistele oskustele, vähemal määral inimeste usaldusele riiklike digitaalsete teenuste vastu. Näiteks käsitletakse digiühiskonna arengukavas 2030 seda kuidas erinevate oskuste ja võimetega inimesed digiteenuseid kasutavad, keskenduses eelkõige keelebarjäärile, mida peetakse põhjuseks, miks mõned inimesed on ühisest inforuumist ja riiklikest digiteenustest ära lõigatud. Teiseks käsitletakse piirkondlikku ebavõrdsust, väites, et juurdepääs (üli)kiirele internetile, mis võimaldab juurdepääsu nii teenustele kui kultuurile, peaks olema Eestis ühesugune. Kodanikuaktiivsusest või poliitilisest osalusest digikeskkondades, mida võib pärssida sealne aruteluruum võiin kasutajaliidese poolt pealesunnitavad valikud ei mainita, samuti ei ole juttu teist laadi kategoorilistest ebavõrdsustest (nt soo või seksuaalse sättumuse põhjal).

Soovitused

Analüüsid seda, millisena kirjeldatakse ja kuidas raamistatakse Eesti poliitikat kujundavates dokumentides digitehnoloogia / interneti kasutuse ja kodanikuaktiivsuse / poliitilise osaluse puutepunkti, ehk digitaalset kodakondsust võib teha mõned alljärgnevad soovitused:

- Digitaalne kodakondsus kipub endiselt taanduma tehnilistele IKT-pädevustele või parimal juhul digitaalsetele pädevustele, mis keskenduvad peamiselt e-valitsemise ja riiklike digiteenuste kasutamisele igapäevaelus. Soovitame digitaalsete kodanikupädevuste ulatuslikumat määratlust, mis keskendub digitehnoloogia, interneti ja sotsiaalmeedia kasutamisele mitte ainult riigis elamise ja ühiskonnas toimetamise, vaid ka poliitilise osaluse, kodanikuaktiivsuse ja isikliku poliitilise meelsuse väljendamise osana.
 - o Ideaaljuhul peaksid digitaalsed kodanikupädevused olema rohkem kui nende osade summa (st rohkem kui digipädevus + IKT-oskused + meediapädevus). Rahvusvaheline haridustehnoloogia selts (ISTE) näiteks leiab, et digitaalne kodakondsus tähendab, et inimene oskab olla kaasav, teadlik, pühendunud, tasakaalukas ja tähelepanelik. Euroopa Nõukogu on loonud Euroopa digikodanikuhariduse programmi (Digital Citizenship Education Programme), mille eesmärgiks on pakkuda noortele kodanikele uuenduslikke võimalusi arendada väärtusi, hoiakuid, oskusi ja teadmisi, mis on igale

- kodanikule vajalikud selleks, et täisväärtuslikult ja vastutustundlikult osaleda ühiskondlikus elus.
- Digi- ja kodanikupädevuste ristumiskoht peaks hõlmama ka teadlikkust algoritmilise ja tehisintellekti kaasava valitsemise ja andmeõigluse printsiipidest ja tendentsidest ning oskusi nõudmaks riigijuhtidelt läbipaistvaid otsuseid mõlemas valdkonnas.
- Üldiselt võib väita, et õppekavades kirjeldatud horisontaalsete ja vertikaalsete komponentide ja oskuste süsteem on keeruline ja liialt abstraktne. See, kas ja kuidas digipädevust läbiva teemana õpetatakse, on koolide lõikes väga erinev ja sõltub peamiselt õpetajate huvist, pädevustest ning improviseerimisvõimest. Digikiirendi ja meediapädevuse nädal on kiiduväärsed sammud digipädevusõppe alaste ebavõrdsuste ühtlustamise suunas, mida tuleks kindlasti jätkata, võimalusel lisades digipädevusõppe süsteemse monitoorimise ning suunatud lisaressursside võimaldamise piirkondadele või koolidele, mis seda vajavad.
- Oluline oleks auditeerida milline on digipädevuse kui aineüleselt õpetatava teema didaktika alane ettevalmistus ülikoolides. Mida räägitakse digipädevustest tulevastele õpetajatele, eriti sotsiaalainete (nt ühiskonnaõpetus) kontekstis.
 - Olemasolevad empiirilised uuringud veebipõhise poliitilise osaluse, digitaalse kodanikuaktiivsuse ja meelelahutusliku veebiosaluse poliitilise potentsiaali kohta viitavad sellele, et noored kasvavad poliitiliste vaadetega ühiskonnaliikmeteks ning otsustavad olla aktiivsed (või passiivsed) ühiskonnaliikmed peamiselt globaalsetel sotsiaalmeediaplatvormidel ja üleilmsete teemade (kliimamuutus, LGBT õigused) kontekstis. Oluline on, et õpetajad ja noorsootöötajad oleks sellest teadlikud ja oskaks luua silla n.ö noortele orgaanilise osaluse ja riiklike digiteenuste kasutamise, valimisaktiivsuse või kohalikust parteipoliitikast hoolimise vahele.
 - Olemasolevatest uuringutest teame ka, et üks olulisemaid Eesti noorte veebipõhise aktiivsuse pärssijaid on toksiline arutelukultuur ja madal eneseväljenduslik / retooriline enesekindlus.
- Kuigi on mõistetav, miks otsustati kõik pädevused koondada Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalasse, on sel lähenemisel teatud piirangud. See loob võltsvastanduse ettevõtluse, idufirmakultuuri ja uute (sageli digitaalsete) tööstusharude arendamise (mis kuuluvad Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi alla) ning digitaalsete (kodaniku)pädevuste vahele. Tundub, et tegelikult kuulub digitaalse kodakondsuse pädevus vähemalt nelja ministeeriumi (Haridus- ja Teadusministeerium, Sise-, Kaitse-, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium) pädevusse, mistõttu oleks kasulik kaaluda ministeeriumide vahelise tööühma loomist.

- Ehkki Eesti poliitikadokumentide diskursus digitaalse kodakondsuse teemal on mitmeti edasijõudnum, kui teistes Euroopa riikides (võrdluseks Suurbritannia ja Kreekaga vt Digigen aruannet³⁸), tuleb nentida, et see jääb sageli Euroopa Liidu tasandi kesketest strateegiatest maha, mis on end digiliidriks pidava riigi jaoks piinlik.

³⁸ Vt viide 7